

STOP TĚLESNÝM TRESTŮM

EVA VANÍČKOVÁ

RŮŽOVÁ LINKA 2004

Publikace vznikla v roce 2004 v rámci grantu NPZ MZ projektu RŮŽOVÁ LINKA jako příspěvek k 10. výročí Mezinárodního roku rodiny.

Název: Stop tělesným trestům

Autor: MUDr. Eva Vaničková, CSc. (UK v Praze – 3. LF)

Vydala: Česká společnost na ochranu dětí – edice RŮŽOVÁ LINKA

Vydání: první

Grafická úprava, sazba, litografie a tisk: Jakub Mrázek, Praha, 2004

© Česká společnost na ochranu dětí, 2004

ISBN 80-239-3442-2

CO JE TĚLESNÝ TREST?

Tělesný trest je úmyslné či záměrné způsobení bolesti atakem na tělo pro kázeňský přestupek. (EPOCH WORLDWIDE)

Nejčastěji používaným tělesným trestem u nás je **facka**, dále také pohlavěk, políček, **bití** rukou nebo libovolným předmětem (dnes často používá na **vařečka, vodítko na psa, kabel, ramínko**), **kopanec, rána, třesení, štípání, tahání vlasů, kroucení ušním boltcem, škracení, stoj na hanbě v předpažení, klečení po delší dobu, neúměrný počet kliků a dřepů, kroucení ruky, píchání špendlíkem, přivazování dítěte, svazování končetin, sypaní pepře na palec, zalepování úst leukoplastí, ponořování části těla do horké nebo studené vody a další formy.**

Tělesný trest může naplnit definici násilí neboli týrání, jestliže splní některý z atributů definice, kterou poprvé formulovala skupina amerických lékařů a jež byla později přijata Výborem pro práva dětí OSN a úřadovnou Světové zdravotnické organizace pro týrání dětí. Definice praví, že **tělesný trest je tělesným týráním, dochází-li k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla (hlava, břicho, oblast genitálií, plosky a dlaně), nebo také tehdy, zůstávají-li na těle stopy po ranách (modřiny, škrábance, pohmožděniny atd.).**

Rozdíl mezi tělesným trestem a tělesným týráním vyjádřil **Henry Kempe**, který prosazoval myšlenku, že rozdíl nejlépe vystihuje příměr trestající ruky na zadečku batolete a ránou ruky na tvář jinocha.

Henry Kempe, americký lékař německého původu, poprvé identifikoval **syndrom bitého dítěte (battered child sy)** v roce **1962**.

Tělesné tresty jsou v naší společnosti akceptovány jako vyjádření tvrdé, autoritativní výchovy, se kterou má převažující většina dospělé populace osobní zkušenosti.

V posledních letech výrazně **stoupla citlivost společnosti** vůči všem formám interpersonálního násilí a **násilí ve výchově** je samozřejmě vnímáno jako nepatřičné chování, které je **v rozporu se základními potřebami dítěte** pro jeho zdravý rozvoj a také je v rozporu s **jeho právy**.

CO JE PRO TĚLESNÝ TREST CHARAKTERISTICKÉ?

- to, že porušuje tělesnou integritu dítěte
- to, že s přibývajícím věkem dítěte ztrácí na účinnosti a pozbývá tak svůj smysl, protože odměny i tresty vázané na tělesné pocity vnímají pouze děti ve věku batolete (1–3 roky)
- to, že trest na primitivní úrovni vyvolává u dítěte primitivní reakci a brzdí tak vývoj jeho osobnosti
- to, že často postrádá hledisko spravedlnosti a srozumitelnosti, která jsou spouštěčem výchovného počínu
- to, že je tělesný trest provázen stresem, který může u starších dětí nabývat většího rozsahu podle toho, jak hluboce je prožitek takového potrestání poníží či pokoří
- to, že se tělesný trest jako způsob chování, který řeší náročnou situaci násilím, ukládá do paměti impresí vzorce sociálního chování
- to, že tělesný trest zvyšuje pohotovost dítěte k agresivnímu chování
- to, že při naplnění definice násilí obsaženému ve formě tělesného trestu, stává se tělesný trest týráním dítěte
- to, že tělesný trest vede k naučenému postoji bezmoci, poslušnosti a podřízenosti
- to, že opakované a hrubé tělesné tresty, které provází pocity křivdy se stávají rizikem pro útek dítěte od rodiny
- to, že kruté tělesné tresty jsou rizikem pro rozvoj sebepoškozujícího chování dítěte

JAK MŮŽEME POZNAT TĚLESNĚ TRESTANÉ DÍTĚ?

Existují specifické a nespecifické varovné známky, při jejichž identifikaci je třeba v pracovní verzi myšlenkového pochodu pracovat i s vyslovením podezření na tělesné tresty či dokonce až o tělesné týrání.

1. specifické varovné známky

jsou takové, které můžeme identifikovat přímo na těle dítěte a jsou jednoznačně prokazatelné. Jedná se nejčastěji o:

- mnohočetné modřiny různého stáří neobvyklého tvaru a často umístěné na neobvyklém místě
- škrábance, rány a pohmožděliny na neobvyklém místě
- natržený boltec ušní
- lysinky po vytržených vlasech
- zlomeniny, spontánně zhojené opakované zlomeniny, typická je tzv. chip zlomenina
- vyražený nebo ulomený zub
- poranění měkkých částí dutiny ústní
- popáleniny
- vnitřní poranění

2. nespecifické varovné známky

jde o změny, které vyvolává každý atak násilí na dítěti a které se projevují v oblasti chování. Jejich identifikace má tedy společný jmenovatel pro všechny formy násilí.

- zvýšená úzkostnost dítěte
- iracionální strach
- snížené sebehodnocení dítěte
- obtíže v sociální komunikaci dítěte
- vyhýbavé chování
- náhlá ztráta kamarádů
- neochota a rozladěnost před návratem domů
- útěky z domova, záškoláctví
- náhle zhoršený školní prospěch
- používání obranných mechanismů ke zvládnání stresu
- rozmanité tělesné stesky
- agresivní chování a šikanování
- závislé chování

KOLIK DĚTÍ JE TĚLESNĚ TRESTÁNO?

Nejprve se podíváme na důvody, proč jsou děti v rodinách trestány. Nejčastějším důvodem je **špatná známka**, která však vypovídá o výkonu a předpokladech dítěte a je tedy na místě otázka, zda je ospravedlnitelným důvodem pro výchovný počin, který užívá dva základní prostředky: odměnu a trest.

V České republice byly realizovány dvě **epidemiologické studie** popisující četnost tělesných trestů u dětí školního věku, první v roce 1994 a druhá o 10 let později.

V roce 1994 mělo zkušenost s tělesným trestem **devět z deseti dětí** a po deseti letech vidíme předpokládaný trend zvýšení počtu dětí tělesně netrestaných na **14 %**.

Tabulka ukazuje rozdíly v četnosti tělesných trestů, které naplňují definici týrání.

Tělesný trest	rok 1993/1994	rok 2003/2004
bití na citlivou část těla	27,5 %	25,8 %
bití předmětem	29,3 %	21,3 %
na těle stopy	33,1 %	27,2 %

A jak jsou tělesné tresty vnímány dětmi jako spravedlivé, tedy takové, které mají šanci výchovně působit a nejsou tedy zlovolnou svévolí násilí?

Spravedlnost trestu	rok 1993/1994	rok 2003/2004
vždy spravedlivý	32,4 %	49,3 %
spravedlivý občas	65,5 %	42,9 %
vždy nespravedlivý	12,1 %	7,8 %

Výsledky studie potvrzují empirické zkušenosti, že s tělesným trestem mají zkušenosti již děti předškolního věku a bohužel ani jim se nevyhne ojedinělá zkušenost s násilím ve formě trestů – bití předmětem apod. a některé děti provází tělesný trest celé dětství, resp. celou školní docházku až do období dospívání, pro které je typickým trestem facka v afektu rodiče.

POZNÁ SE RODINA, KTERÁ TĚLESNĚ TRESTÁ?

Rodina, ve které je užívání tělesného trestu součástí výchovného rituálu je nerozlišitelná od jiných rodin. Lze identifikovat rizikovou rodinu, ve které je vyšší pravděpodobnost pro užívání opakovaných, hrubých či krutých tělesných trestů.

V příložené tabulce prezentujeme výsledky případové studie a uvádíme zjištěné rozdíly mezi rodinami, které nikdy nepoužily tělesný trest a rodinami, které používají hrubé tělesné tresty v domnění, že konkrétně zjištěná fakta mají vyšší vypovídací schopnost než suchopárný výčet teoretických informací.

Vybrané charakteristiky	žádný tělesný trest	opakované hrubé tělesné tresty
pocit pohody doma	66,7 %	30,0 %
zájmové aktivity dítěte	33,3 %	20,0 %
alkohol u rodičů	25,0 %	50,0 %
agrese rodičů	33,3 %	70,0 %
častěji trestá otec	41,7 %	60,0 %
tělesné stesky dítěte	41,7 %	80,0 %
nízké sebehodnocení	41,7 %	70,0 %
šikanování ve škole	25,0 %	60,0 %
spokojenost s známkami	75,0 %	30,0 %
rodič – vzor pro dítě	58,3 %	10,0 %
dítěti se nelíbí tělesný trest	91,7 %	60,0 %

Včasnou detekci rizikové rodiny může při svém kontaktu lékař, pedagog, psycholog, sociální pracovník či člen širší rodiny a to podle přítomnosti některých známek, mezi které patří na prvním místě **zablokovaná komunikace v rodině, dále emocionální chlad, podceňování či přeceňování dítěte, autoritářská výchova, nedostatečná akceptace dítěte a jeho odlišností, nedostatečně formulované hranice, výchova s převahou trestů, nevyváženost mezi sourozenci, nedostatečné sociální dovednosti, nízká kultura chování, závislé chování v rodině nebo určité návyky, rituály a životní styl.**

MŮŽE TĚLESNÝ TREST OVLIVNIT OSOBNOST DÍTĚTE?

Ano. Tělesné tresty – zejména tresty opakované, hrubé a nespravedlivé – představují vysoké riziko pro nebezpečný vývoj osobnosti dítěte. Je tomu tak proto, že tělesné tresty:

- **učí násilí** (které ani útočícímu nepřináší pozitivní pocit satisfakce)
- **ničí jistotu pocitu bezvýhradné lásky, bezpečí a přijetí** (které jsou základní potřebou dítěte pro svůj vývoj)
- **jsou příčinou zvýšené úzkostnosti v očekávání dalších útoků** (snižují kvalitu života, prožívání radosti)
- **vyvolávají v dítěti zlobu, vztek a hněv, které spouští touhu po pomstě** (a jsou odpovědné za ambivalentní vztah k trestajícímu rodiči)
- **programují dítě k akceptaci nelogických argumentů** (dítě je trestáno, např. když má rodič špatnou náladu, na veřejnosti)
- **snižují citlivost a soucit** (traumatogenní dynamika vede k neschopnosti prožívat blízkost a poruchám narcistického vývoje)
- **učí dítě, že si nezasluhuje respekt** (dítě se potom podle toho chová i v jiném sociálním prostředí a respektu se mu tedy zde nedostane)
- **učí dítě, že trest a násilí jsou projevy lásky** (dítě odnáší do života a zabudovává do svých milostných vztahů)
- **učí dítě k potírání pocitů** (neschopnost prožívat a porozumět svým citům)

Tělesné tresty používané rodiči v rámci výchovy dětí nemají pouze jednosměrný tok, působí na obě strany. Tělesné tresty ovlivňují i vnímání, pocity a prožívání rodiče trestajícího, ale také druhého rodiče, který vidí partnera používajícího násilí vůči dítěti. Tělesné tresty mohou nastartovat domácí násilí nebo také přenášet násilí jako metodu řešení krizových situací do prostředí školy či zaměstnání.

JAKÉ PŘÁVO DÍTĚTE TĚLESNÝ TREST PORUŠUJE?

Tělesný trest a násilí se dotýká několik článků Úmluvy o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.).

Článek 2 uvádí, že všechna práva se vztahují bez výjimky na každé dítě a všechny děti je třeba chránit před všemi formami diskriminace

Článek 3 je velmi významný, protože garantuje zájem dítěte jako výchozí hledisko při jakékoli činnosti týkající se jeho osoby

Článek 6 hovoří o přirozeném právu každého dítěte na život a zabezpečení v nejvyšší možné míře jeho rozvoje

Článek 12 zabezpečuje dítěti právo svobodně vyjadřovat své názory ve všech záležitostech, které se ho týkají, a má jim být věnována patřičná pozornost odpovídající věku a úrovni dítěte

Článek 24.3 garantuje, že stát bude činit všechna účinná a nutná opatření k odstranění všech tradičních praktik škodících zdraví

Článek 28.2 garantuje, že stát bude činit všechna opatření nezbytná k tomu, aby kázeň ve škole byla zajišťována způsobem slučitelným s lidskou důstojností dítěte a v souladu s Úmluvou

Článek 34 požaduje ochranu dětí před všemi formami sexuálního násilí

Článek 35 se týká ochrany dětí před únosem, obchodováním a prodejem

Článek 36 chrání dítě před ostatními formami vykořisťování

Článek 37 chrání dítě před mučením, krutým či ponižujícím zacházením či trestáním

Článek 38 chrání dítě před jeho zařazením do bojových akcí

Článek 39 uvádí, že státy činí všechna nezbytná opatření k podpoře tělesného i duševního zotavení a sociální integrace dítěte, které je obětí jakékoli formy zanedbání, zneužívání, mučení, krutého zacházení, trestání...

JAK VYCHOVÁVAT?

Každá rodina má své odlišnosti a hodnoty, ze kterých vychází i způsob výchovy – stanovení priorit, hranic a forem odměn a trestů. Nelze doporučit jeden optimální trest, protože by mohl v některých rodinách působit docela komicky, byl-li by v rozporu s osobností, temperamentem a stylem rodiny.

Přesto máme pro rodiče konkrétní doporučení:

1. naplňovat všechny tělesné, psychické, emocionální, sociální a duchovní potřeby dítěte
2. respektovat dítě jako svého rovnocenného partnera
3. nepřipustit komunikační blok v rodině, a už vůbec nepřestovat zvyk nemluvení s dítětem
4. vyvarovat se atmosféry emocionálního chladu v rodině
5. opustit autoritářskou výchovu, ale přesně formulovat dítěti hranice, normy a pravidla chování v rodině a sami je dodržovat
6. rozvíjet sociální dovednosti dítěte, naučit ho prožívat situace
7. podporovat společný čas strávený s dítětem tak, aby bylo důležité že něco a co spolu děláte, než hodiny strávené vedle sebe
8. osvojit přiměřený, zdravý životní styl rodiny a budovat rodinné rituály
9. naučit dítě zvládat stresové situace, řešit konflikty a posilovat jeho tělesnou i psychickou odolnost
10. projevovat opravdový zájem o dítě, jeho zájmy, jeho kamarády, jeho přání

PŘIPOMÍNÁME

Mezinárodní aliance pro prevenci krutého násilí v rodině vypracovala stručné připomenutí pro všechny rodiče a vychovatele dětí. Jeho text uvádíme v našem překladu.

Dítě, které je nadměrně kritizováno	se učí pocitu zavržení.
Dítě, které vyrůstá v nepřátelské atmosféře	se učí boji.
Dítě, které je vystavováno posměchu	se učí být bázlivé.
Dítě, které vyrůstá s pocitem studu	se učí pocitu viny.
Dítě, které roste v ovzduší tolerance	se učí trpělivosti.
Dítě, kterému se dostává podpory	je sebevědomé.
Dítě, které je chváleno	se učí oceňovat.
Dítě, které vyrůstá v čestném ovzduší	se učí spravedlnosti.
Dítě, které žije s pocitem bezpečí	se učí důvěře.
Dítě, kterému se dostává uznání	si vytváří sebeúctu.
Dítě, které je akceptováno a má kamarády	najde v životě uspokojení a bude rozvíjet mezilidské vztahy.

TĚLESNÝ TREST JAKO DOMÁCÍ NÁSILÍ?

Tělesné tresty, které naplňují definici týrání jsou jednou z forem tělesného týrání rodiče vůči dítěti a jsou tak součástí fenoménu domácího násilí.

Formy domácího násilí, které zahrnují děti jsou následující:

- **syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte** (tělesné, citové, sexuální týrání a zanedbávání)
- **dítě v roli svědka rodičovskému partnerskému násilí**
- **násilí dítěte namířené vůči rodičům**

Kvalifikované odhady odborníků uvádí, že jedna třetina dětí je vystavena některé formě týrání.

Rozvod je pro dítě nejvíce riziková situace, ve které se stává objektem i subjektem rodičovského násilí a bohužel tato vypjatá situace rozvodem nekončí, často přesahuje do doby porozvodového uspořádání péče o dítě a často dochází k rozvoji **syndromu zavrženého rodiče**, který můžeme vnímat jako **specifickou formu psychického týrání dítěte** a bohužel, odborníky i laiky bývá tato situace podceňována. Také „povýšení“ dítěte do role partnera, může zprvu dítěti imponovat, ale i zde se jedná o emocionální násilí.

Zejména z novinových zpráv se laická veřejnost dozvídá, že některé děti obrátí agresi vůči rodičům a právě v této souvislosti je třeba nezapomínat na mechanismy přenosu násilí a jeho následků.

Všechny formy domácího násilí jsou rizikem pro přenos násilí do mimorodinných sociálních prostředí a proto jsme v současné době svědky **epidemie šikanování v horizontální i vertikální rovině doma, ve škole, v zaměstnání – zkrátka všude**. Zaseté kořeny násilí se šíří a predisponovaná osobnost je jimi lehce zachváčena. Člověk, který agresi řeší každodenní problémy, je sám zpětně touto agresi poznamenán a nedostává se mu tak pozitivní satisfakce. Oběť také agresivní chování vnímá hořce a často v ní klíčící pohrdání. Tak se ničí vztahy mezi lidmi, často mezi rodiči a dětmi. A k tomu by žádná výchova neměla směřovat, dát zelenou. Proto pozor, svítí červená, **stop tělesným trestům, stop násilí**.

RŮŽOVÁ LINKA je helpline pro děti a mladé lidi ve stavu akutní nouze a poskytuje dětskou krizovou intervenci na telefonním čísle

27 27 3 62 63

www.ruzovalinka.cz

RŮŽOVÁ LINKA v roce 2004 slaví 10. výročí svého vzniku.

RŮŽOVÁ LINKA v rámci programu primární prevence autorsky připravila a vydala 25 brožurek.

RŮŽOVÁ LINKA připravuje a organizuje v každém lichém roce národní konference NÁSILÍ NA DĚTECH.

RŮŽOVÁ LINKA je v roce 2004 podpořena grantem NPZ MZ, MPSV a sponzorem se stal Hewlett-Packard s. r. o.